

Vem jobbar och när?

Faktablad om deltidarbete i Norden

ILLUSTRATION: EMMA HANQUIST

Orsaker till och konsekvenser av deltidssarbetet i Norden

Kvinnor i Norden arbetar deltid i högre utsträckning än män. Det påverkar både jämställdheten på arbetsmarknaden och kvinnors och mäns ekonomiska möjligheter. I detta faktablad kartläggs orsaker och konsekvenser av deltidssarbetet i Norden.

Sysselsättningsgraden bland kvinnor i Norden ligger över genomsnittet i EU. Samtidigt är det betydligt fler kvinnor än män som arbetar deltid, vilket får konsekvenser för kvinnors ekonomiska självständighet. Skillnaderna i arbetstid är ett uttryck för kvinnors och mäns skilda villkor på arbetsmarknaden och i samhället i stort. Därför är den ojämna fördelningen av deltidssarbetet en nyckelfråga i arbetet för en jämställd arbetsmarknad.

På uppdrag av Nordiska ministerrådet har NIKK (Nordisk information för kunskap om kön) kartlagt och analyserat deltidssarbetet i Norden. Detta faktablad sammanfattar resultaten från tre forskningsrapporter på området.

Vem arbetar deltid?

I Norge, Island och Sverige arbetar runt 30 procent av kvinnorna deltid. I Danmark ligger samma siffra på 35,3 procent medan det i Finland bara är 20,5 procent av kvinnorna som arbetar deltid. Det beror delvis på att Finlands deltidssarbeten är mer marginaliserade och koncentrerade till lågkvalificerade arbeten. Det finns också historiska förklaringar till att Finland sticker ut. Kvinnors deltagande på arbetsmarknaden ökade tidigare i Finland vilket påverkat sysselsättningsgraden. Bland männen i Norden är deltidssarbete betydligt ovanligare, samtidigt som det ökar. Störst andel män arbetar deltid i Danmark, Norge och Sverige där siffran ligger på runt 15 procent. I Finland är andelen 9,9 procent och på Island är det 11,8 procent av männen som arbetar deltid.

I alla nordiska länder är det vanligare att lågutbildade kvinnor arbetar deltid medan högutbildade arbetar heltid. Den skillnaden är inte lika stor hos män. Bland kvinnor är det vanligast att arbeta deltid i åldersgruppen 25-54, medan männen ofta är yngre eller äldre.

Orsaker till deltidssarbetet

Att deltidssarbetet är vanligare bland kvinnor har flera orsaker. Ansvarstagandet för familj och barn, arbetsplatsernas organisering och den egna hälsan är några

förklaringar. Kvinnors deltidssarbete är starkt kopplat till att de generellt sett tar ett större familje- och omsorgsansvar. Det finns normer och värderingar som innebär att kvinnor förväntas uppleva en konflikt mellan att arbeta och ta hand om hem och familj, vilket leder till att de arbetar mindre.

Ett annat skäl är att det vuxit fram en särskild deltidsskultur i framför allt kvinnodominerade sektorer som vård och hälsa i Norden. Denna kultur skapar en förväntan om, och en acceptans av, kvinnors deltidssarbete.

Många deltidssarbetande kvinnor beskriver också att det är svårt att få ett heltidsjobb. Det är vanligare att lågutbildade och utlandsfödda kvinnor har en ofrivillig deltidssanställning. I vissa kvinnodominerade branscher finns det arbetsgivare som erbjuder få eller inga alternativ till deltid. Då tvingas arbetssökande som egentligen vill arbeta heltid att acceptera deltidsskontrakt.

Diskussionerna om ofrivillig deltid har fått relativt stort utrymme i de nordiska länderna. I Norge och Sverige har satsningar initierats för att skapa fler heltidstjänster inom bland annat vårdsektorn, där det finns ett behov av mer personal. Dessa satsningar har emellertid framför allt genomförts på arbetsgivarens premisser. I många fall har satsningarna också försvårats av lagregleringar och kollektivavtal.

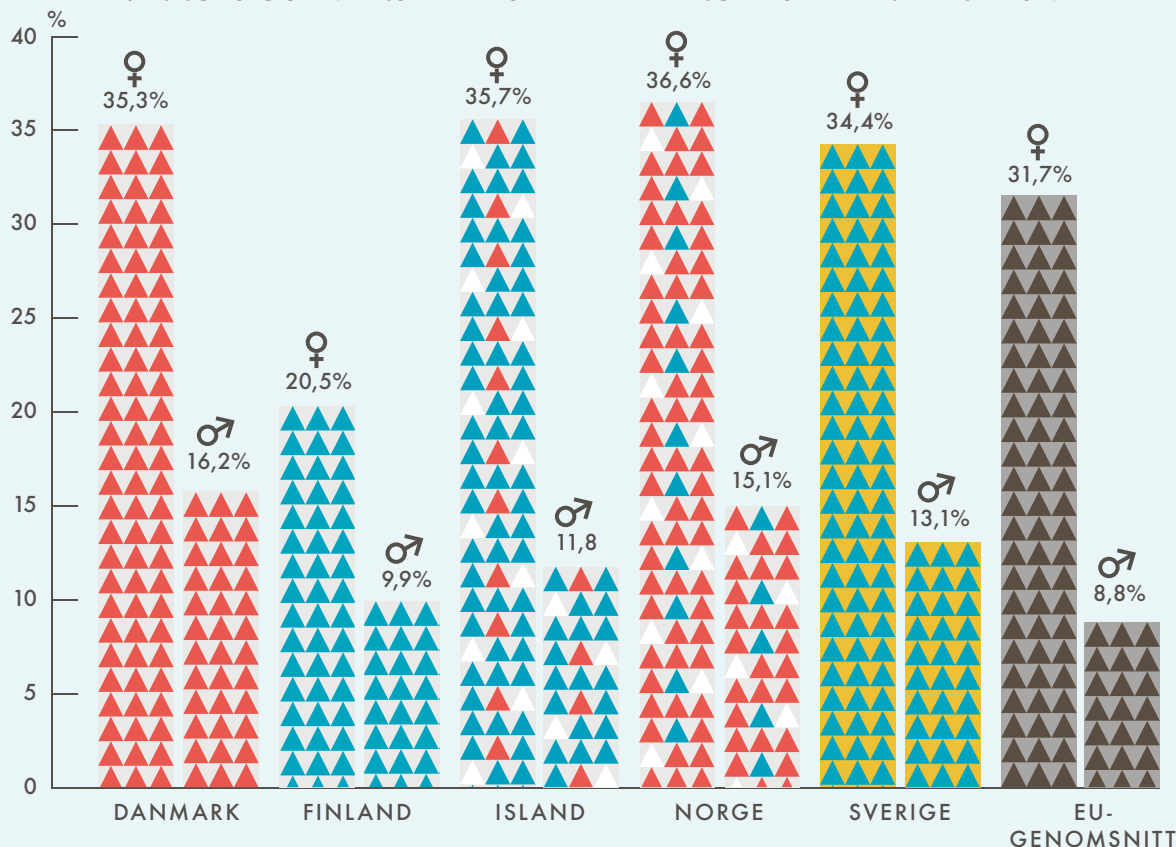
Andelen kvinnor och män som arbetar ofrivillig deltid varierar mycket mellan de nordiska länderna. Det är vanligast i Finland och Island, medan Danmark och Norge har lägst nivå av ofrivillig deltid. När arbetslösheten ökar så jobbar också fler deltid ofrivilligt. Det syns särskilt i spåren av den ekonomiska krisen på 1990-talet och i samband med finanskrisen 2008.

Egen sjukdom eller funktionsnedsättning är andra orsaker som kvinnor uppger för sitt deltidssarbete. Ohälsan kan det ses som en effekt av försök att förena arbetsliv med familjeliv. Sjukdom kan även bero på arbetets organisering i den kvinnodominerade välfärdssektorn. Forskning visar att kvinnors upplevelser av otillräcklighet för både familj och arbete är viktiga förklaringar till sämre hälsa och deltidssarbete.

Deltidssarbetande män uppger inte lika ofta att familjelivet är orsaken till att de arbetar deltid, med undantag av män i Finland. Vanligare är sjukdom och utbildning som orsak till deltidssarbetet.

Utifrån ett arbetsgivarperspektiv finns flera argument som motiverar att arbetet organiseras kring deltider.

KVINNORS OCH MÄNS DELTIDSARBETE I DE NORDISKA LÄNDERNA 2017

KÄLLA: EUROSTAT

Arbetsgivaren kan till exempel få en ökad flexibilitet med större möjlighet att anpassa bemanningen till olika arbetsintensiva delar av dygnet. Ekonomiska drivkrafter och arbetsgivarens vilja att reducera lönekostnader finns också som förklarande faktorer.

Hur påverkas ekonomi och pension?

Deltidsarbetet får betydelse för kvinnors ekonomi både på kort och på lång sikt. Det handlar dels om att få mindre pengar i plånboken, men kan även leda till sämre löneutveckling och lägre pension. En studie visar att nästan alla kvinnor och män i Norden är nöjda med sitt

”Experter menar även att kvinnors deltidarbete är tätt sammankopplat med att män i så stor utsträckning arbetar heltid. Att bara fokusera på kvinnors deltidarbete löser inte grundproblemet. Istället är det fördelningen av deltidarbetet och ansvaret för familjen som bör stå i centrum.”

arbete, vare sig de arbetar heltid eller deltid. Det finns dock fler missnöjda bland deltidarbetande i flera av de nordiska länderna. En relativt stor andel av dessa uppger att de har haft svårt att klara sig på en lägre inkomst de

tre senaste åren. Bland kvinnor i Danmark och Sverige är det vanligare att deltidarbetande inte känner sig tillfreds med sin inkomst. Andelen som anser att deras ekonomiska situation är svår är särskilt stor bland deltidarbetande kvinnor i Finland.

En längre tids deltidarbete får effekt på pensionen, men konsekvenserna blir olika i de nordiska länderna. En jämförelse visar att skillnaden i pension mellan heltids- och deltidarbete är liten i Danmark och i Norge. I dessa länder får det större betydelse för pensionen att man jobbat heltid större delen av yrkeslivet, än att man jobbat deltid under en period. Danmarks och Norges pensionssystem kompenserar dessutom för tid hemma med barnen. I Danmark kompenserar också delar av pensionsystemet för lägre inkomster. I Finland, Island och Sverige blir pensionen 4–6 % lägre för en kvinna som arbetat deltid i tio år. I dessa länder korresponderar pensionen i högre grad med antalet arbetade timmar under yrkeslivet.

Deltidsarbete i självstyrande områden

Kvinnor på Färöarna och Åland arbetar mest heltid i Norden. På Färöarna ligger siffran på 49 procent och på Åland arbetar 45,9 procent av kvinnorna deltid. Det är höga andelar även sett till andra länder i Europa. Bara i Schweiz och Holland arbetar fler kvinnor deltid än på Färöarna. En mindre studie har gjorts där kvinnor på Färöarna intervjuats om orsakerna till deltidarbetet.

Den visar att trots att de flesta av kvinnorna har valt att arbeta deltid, så sker beslutet inom ramen för sociala strukturer och kulturella förväntningar, samt individuella omständigheter. Till exempel är moderskapet, och förväntningar som följer med det, viktigt för de intervjuade kvinnorna och deltagandet på arbetsmarknaden begränsas av ansvaret gentemot familjen.

På Grönland finns det ingen påvisbar skillnad i deltidarbete mellan kvinnor och män. De olika förutsättningarna på landsbygden och i städerna på Grönland är viktigare än kön för att bestämma arbetstiden, då de som bor på landsbygden är mer benägna att arbeta deltid än de som bor i städer.

Viktigt att bredda perspektivet

För att öka möjligheterna för kvinnor att jobba heltid krävs strukturella lösningar, som exempelvis utökade satsningar på barn- och äldreomsorg. Experter menar även att kvinnors deltidarbete är tätt sammankopplat med att män i så stor utsträckning arbetar heltid. Att bara fokusera på kvinnors deltidarbete löser inte grundproblemet. Istället är det fördelningen av deltidarbetet och ansvaret för familjen som bör stå i centrum.

Idag diskuteras ofta kvinnors deltidarbete utifrån en jämställdhetshorisont där de negativa effekterna betonas. En konsekvens av diskussionen är att heltidsarbete görs till den enda önskvärda arbetsformen. Det minskar i sin tur utrymmet för diskussioner om exempelvis generella arbetsförkortningar. Mäns arbetstid tenderar att bli normen som kvinnors arbetstid ska mätas mot. Därför har vissa jämställdhetspolitiska frågor blivit svåra att ställa. Är det till exempel

självklart att kvinnor ska arbeta mer eller borde kanske män arbeta mindre?

Slutligen finns det ett behov av mer studier av deltidarbete där fokus inte bara ligger på kön. Det behövs forskning som tittar på andra förklarande faktorer, som exempelvis klasstillhörighet och etnisk bakgrund. Diskussionerna kring deltid tenderar mest att föras kring kvinnor i heterosexuella parrelationer, vilket gör att andra kvinnors deltidarbete inte får lika stort utrymme. Detta är perspektiv som behöver synliggöras.

OM FAKTABLADET:

I projektet Deltid i Norden har NIKK, Nordisk Information för kunskap om kön, kartlagt deltidarbetet i Norden. Projektets mål var att leverera ett forskningsbaserat kunskapsunderlag till politiken och arbetsmarknadens parter, som skulle kunna användas för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden. Under åren 2013-2016 tog NIKK fram tre forskningsrapporter som fokuserar på orsakerna till det ojämnt

fördelande deltidarbetet och vad det har för betydelse för kvinnor och mäns ekonomiska resurser. I den tredje rapporten låg fokus på de självstyrande områdena; Grönland, Färöarna och Åland. Detta faktablad är baserat på rapporterna. Rapporterna finns tillgängliga på nikk.no.

nikk.no • facebook.com/nikknorden • twitter.com/nikktweet #equalnordic